

عوامل مؤثر بر دیدگاه استفاده‌کنندگان از کیفیت محیطی فضاهای فراغتی عمومی

مطالعه موردی: پارک‌های شهر یزد

مهدي منتظرالحجه^۱ - استادیار گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه یزد، ایران.
مجتبی شریف‌نژاد - مربی گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه یزد، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۱۱/۱۴

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۷/۰۲

چکیده

رشد کمی و گسترده شهرها و فضاهای شهری به ویژه فضاهای فراغتی در دوران معاصر موجب گردیده است تا نحوه استقبال و بهره‌برداری از فضاهای عمومی گذران اوقات فراغت در شهرها بدون توجه به دیدگاه استفاده‌کنندگان از آنها و چگونگی طراحی و تجهیز این فضاها صورت پذیرد. در توسعه شهرها، پارک‌های عمومی به عنوان بخش مهمی از عناصر شهری در ارتباط با نحوه گذران زندگی شهروندان از یک طرف و به عنوان یکی از عوامل مهم ارتقا دهنده سیمای بصری شهرها و کاهش آلودگی‌های صوتی و بصری از طرف دیگر ایفای نقش می‌نمایند. پژوهش حاضر با هدف شناسایی عوامل مؤثر بر دیدگاه استفاده‌کنندگان از دو پارک اصلی شهر یزد با عناوین پارک کوهستانی و پارک بزرگ شهر انجام شده است. حجم جامعه مادر برای پارک کوهستانی سه هزار و ۶۰۰ نفر و برای پارک شهر دو هزار و ۴۰۰ نفر برآورد شده است. این پژوهش از نوع پژوهش‌های کاربردی و با روش پیمایشی و همبستگی و به کمک پرسشنامه و مطالعات اسنادی انجام شده است. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران محاسبه و از شیوه نمونه‌گیری در دسترس استفاده شده است. روایی ظاهری پرسشنامه به کمک اساتید دانشگاه یزد و پایایی آن به وسیله آزمون آلفای کرونباخ تأیید شده است. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز از آزمون رگرسیون چند متغیره و دو مرحله‌ای استفاده گردیده است. نتایج پژوهش حاکی از آنست که بین معیارهای چهارگانه آسایش و راحتی، دسترسی به خدمات و تسهیلات فراغتی، امنیت و زیبایی شناسی با دیدگاه ذهنی استفاده‌کنندگان از فضای پارک‌های شهری رابطه معنیداری وجود دارد و معیار امنیت و شاخص‌های مرتبط با آن بالاترین میزان رابطه معنی‌داری را در شکل‌گیری دیدگاه ذهنی استفاده‌کنندگان از پارک‌های شهری دارد.

واژگان کلیدی: فراغت، دیدگاه ذهنی، شهر یزد، پارک کوهستان، پارک بزرگ شهر.

۱۷

شماره بیستم

پاییز ۱۳۹۵

فصلنامه علمی-پژوهشی

مطالعات شهر

عوامل مؤثر بر دیدگاه استفاده‌کنندگان از کیفیت محیطی فضاهای فراغتی عمومی

۱. مقدمه

اوقات فراغت و نحوه گذران آن از مباحث تازه‌های است که پس از انقلاب صنعتی و رشد صنایع و فناوری، توجه جامعه‌شناسان و برنامه‌ریزان را برانگیخته و به موضوع مهمی در این حوزه‌ها بدل شده است (Ebrahimi, Razaghi & Moslemi, 2011). از همین رو گسترش فضاهای عمومی فراغتی در شهرها در طول چند دهه گذشته به عنوان اقدامی در راستای تأمین نیازهای گروه‌های مختلف سنی و جنسی در بسترهای عمومی در روند توسعه شهرها مورد توجه قرار گرفته است. با این وجود یکی از مهم‌ترین عوامل شکل‌گیری احساس بیگانگی شهروندان با محیط مصنوع، عدم توجه به کارکرد فضاها و گونه‌های متنوع رفتار در آنها می‌باشد، اما نادیده‌گیری این نقش در دوران معاصر به ویژه در کشور ما منجر به کاهش جایگاه این نوع از فضاهای عمومی در ساختار توسعه و مدیریت شهری گردیده است.

امروزه در توسعه شهرها، پارک‌های عمومی به عنوان بخشی از خدمات به شهر و محلات شهری مکانیابی و طراحی می‌شوند. در این فضاها که بخشی از فضاهای عمومی شهر هستند، غلبه عنصر فضای سبز، سبب جذب بیشتر جمعیت شده و زمینه را برای تعامل اجتماعی و گذران اوقات فراغت از نظر تفریح، سرگرمی، ورزش، مطالعه و استراحت و تفریحات طبیعت محور فراهم می‌کند. از دید نظریه‌پردازان، موفقیت پارک‌های عمومی در برآوردن نیازهای اجتماعی شهروندان ممکن است به تعداد دفعات بازدید شهروندان از آنها بستگی داشته باشد. با این حال، می‌توان میزان مشارکت‌های اجتماعی شهروندان را در گرو شرایط مناسب این‌گونه فضاها دانست. از این رو هر چقدر که فرصت‌های جذاب‌تر و در دسترس‌تر برای لذت بردن از فضاهای باز عمومی وجود داشته باشد، جامعه از سطح مشارکت اجتماعی بیشتری برخوردار خواهد بود.

به عنوان مثال جین جیکوبز معتقد است که کارآمدترین روش برای پیشگیری از جرم و جنایت در پارک‌ها حضور هر چه بیشتر شهروندان در این فضاها طی شبانه‌روز است (Boyle, Findlay & Forsyth, 2001). بر همین اساس، مدیریت شهری نیاز دارد تا با یک برنامه‌ریزی سیاستی مناسب برای پارک‌های عمومی، تعداد و شدت استفاده از این‌گونه فضاها را به حداکثر برساند. این برنامه‌ریزی باید موقعیت پارک‌ها نسبت به شبکه معابر شهری، کاربری اراضی پیرامون پارک‌ها، امکانات و تأسیسات و کیفیت‌های محیطی پارک‌ها را مد نظر قرار دهد تا بتوان حضور هر چه بیشتر شهروندان در طول ساعات شبانه‌روز را تضمین نمود. از سوی دیگر رفتارهای اجتماعی در هر فضای شهری ارتباطی مستقیم با طراحی آن فضا دارد. بنابراین ادراک محیطی از پارک‌ها در ارتباط متقابل با طراحی آنهاست که برگرفته از رفتارگرایی اجتماعی به عنوان ارزش‌های اجتماعی شهر می‌باشد.

در مطالعه حاضر سعی شده تا با بررسی پارک‌های عمومی شهر یزد، شرایط موجود این فضاها در قالب معیارهای چهارگانه مؤثر بر دیدگاه ذهنی شهروندان (منتج از مبانی نظری و پیشینه پژوهش) برای جلب رضایت شهروندان، سنجش و مقایسه گردد و از سوی

دیگر انتظارات شهروندان به منظور طراحی‌های آتی، شناسایی شود. بر همین اساس فرضیات پژوهش به شرح ذیل می‌باشد:

- در ایجاد و توسعه پارک‌های شهری در چند دهه گذشته کمتر توجهی به دیدگاه استفاده‌کنندگان گردیده و این امر خود سبب بروز مشکلات عدیده‌ای از دید کاربران شده است.
- بین معیارهای چهارگانه (آسایش و راحتی، دسترسی به خدمات و تسهیلات فراغتی، امنیت و ویژگی‌های زیبایی‌شناسی) و دیدگاه ذهنی شهروندان از پارک‌های عمومی رابطه معنی‌داری وجود دارد.
- دیدگاه استفاده‌کنندگان در استفاده از پارک‌های عمومی در شهرها براساس شرایط سنی، جنسی و نوع نیازها متفاوت بوده و توجه ویژه‌ای به در نظر گرفتن این شرایط در طراحی پارک‌ها رami طلبد.

۲. پیشینه پژوهش

پس از تغییر نگرش‌های ایجاد شده در نیمه دوم قرن گذشته نسبت به فضاهای شهری عمومی و به ویژه پارک‌های عمومی، مطالعاتی در زمینه فعالیت‌های فراغتی در این‌گونه فضاها انجام شده است. با این وجود آنچه‌آنچه باید به جایگاه فضاهای عمومی فراغتی و به ویژه عوامل مؤثر بر دیدگاه شهروندان در نحوه استفاده از این فضاها صورت پذیرفته است. پیشینه پژوهش حاکی از آن است که هر کدام از پژوهش‌های صورت گرفته از دریچه خاص به موضوع فراغت در فضاهای عمومی پرداخته‌اند (جدول ۱ و ۲).

۳. مبانی نظری

یکی از عرصه‌هایی که زندگی روزمره را بازنمایی میکند و قدرت و مقاومت را در زندگی انسانها به نمایش می‌گذارد، فراغت است. فراغت عرصه‌ای است که اختیار و آزادی انسانها در آن بیشتر قابل اعمال است. از این روست که گفته‌اند فراغت میتواند فرهنگ ایجاد کند و هویت افراد را آشکار سازد (Rafatjah, 2005). در تعریف اوقات فراغت چنین آمده است: "اوقات فراغت یعنی آن بخشی از زمان بیداری که انسان از تعهدات شغلی و کار مولد آزاد است و به طور دلخواه به استراحت و ترمیم قوا و رفع خستگی روحی و جسمی می‌پردازد" (Monshizadeh, 1997).

افراد از اصطلاح اوقات فراغت تحت تأثیر عوامل مختلف، برداشت‌های متفاوت و تعاریف مختلفی داشته که این تعاریف‌ها از نظر اقتصادی، اجتماعی، فلسفی، تاریخی، تعلیم و تربیت یا فرهنگی بسیار متفاوت است. فراغت در زبان انگلیسی از Leisure، Edse, Licere به معنای سهولت، آسانی، راحت، فراغت و آسایش گرفته شده است (Kuhestani & Khalilzadeh, 1999). مفهوم زمان فراغت در برابر درگیری‌ها و کار روزمره که اغلب عامل خستگی است، به کار می‌رود و تعریف و تبیین آن به ایجاد شاخه‌های جدیدی از علوم اجتماعی با عنوان "جامعه‌شناسی اوقات فراغت" و "انسان‌شناسی اوقات فراغت" انجامیده است (Fakuhi, & Ansari Mahabadi, 2003). اوقات فراغت و نحوه گذران آن یکی از شاخص‌های اساسی سبک زندگی به شمار می‌رود. به بیان دیگر

جدول شماره ۱: خلاصه نتایج پیشینه پژوهش در داخل کشور

ردیف	نام پژوهشگر(ان)	سال	خلاصه نتایج
۱	پورمحمدی و سبحانی	۱۳۷۸	رایج‌ترین فضای گذران اوقات فراغت در سه منطقه شهر تهران، پارک‌ها می‌باشند. پارک‌ها علاوه بر کارکرد فراغتی و زیست محیطی، به عنوان منبعی برای ارتقای کیفیت زندگی، تضمین توسعه پایدار، تعدیل متابولیسم شهری و ارتقای جنبه‌های زیبایی‌شناختی می‌باشند.
۲	فلاح و کلامی	۱۳۸۷	به بررسی نقش فضاهای باز در گذران اوقات فراغت پرداخته و مشکلات فضاهای باز شهری ایران را در دو محور کمی و کیفی تقسیم‌بندی نموده است.
۳	عابدینی	۱۳۷۹	بین متغیرهای تحصیلات، درآمد، شغل، ذائقه و اوقات فراغت رابطه معنی‌دار وجود دارد. اما رابطه معنی‌داری بین مسکن و مذهب و اوقات فراغت نیست.
۴	فریار	۱۳۷۸	وی با تفکیک ساعات فراغت افراد مورد مطالعه در فضاهای فراغتی عمومی شهر تبریز به تعیین شاخص رفتار اجتماعی و ارتباط آن با میزان درآمد افراد و نیز بررسی انواع فعالیت‌های فراغتی و نحوه گذران آن پرداخته است.
۵	فردرو	۱۳۷۸	بین پایگاه اجتماعی-اقتصادی، منطقه مسکونی، تحصیلات و مصرف کالاها فرهنگی رابطه معنی‌داری وجود دارد.
۶	صالحی	۱۳۷۷	فعالیت‌های اوقات فراغت در فضاهای فراغتی با تحصیلات و درآمد رابطه معنی‌دار مثبت دارد.
۷	برازنده	۱۳۷۶	نوع و میزان اوقات فراغت تحت تأثیر زمان و منابع در دسترس افراد است.

جدول شماره ۲: خلاصه نتایج پیشینه پژوهش در خارج از کشور

ردیف	نام پژوهشگر(ان)	سال	خلاصه نتایج
۱	Ngesan & others	۲۰۱۳	در این مطالعه، موارد مؤثر بر فعالیت‌های تفریحی شبانه در پارک‌های عمومی شهری بررسی گردیده‌اند. فعالیت‌های فراغتی در پارک‌های شهری به رفاه شهروندان منجر می‌شود. علاوه بر این، در مکانیابی و طراحی پارک‌ها می‌بایست به تفاوت در تراکم پارک‌های عمومی شهری و رفتار فعالیت تفریحی به دلیل تفاوت در قوانین مختلف پارک‌های شهری، توجه داشت.
۲	Johnson & Glover	۲۰۱۳	عوامل کلیدی فضاهای شهری و فضاهای عمومی فراغتی ارتباط مستقیم با گذران اوقات فراغت شهروندان و ادراک آنها از فضا دارد.
۳	Yoon & Bhargava	۲۰۰۴	افراد متأهل زمان کمتری را به فعالیت‌های اوقات فراغت نسبت به افراد مجرد اختصاص می‌دهند. در میان عوامل اجتماعی و جمعیتی، درآمد، اشتغال، سن، جنس و نژاد عامل‌های مؤثری در استفاده از اوقات فراغت در فضاهای فراغتی عمومی هستند.

شیوه زندگی افراد معمولاً خود را در گذران اوقات فراغت نشان می‌دهد (Katz-Gerro, 1999).

دسته‌بندی‌های مختلف و جالب توجهی از فعالیت‌های فراغتی انجام شده است. برای مثال، فلچر و همکارانش فعالیت‌های فراغتی را در دو گروه "ساختیافته" و "ساختنیافته" تقسیم‌بندی کرده‌اند. لیونگ و لی، فعالیت‌های فراغتی را به دو دسته "مردم-محور" و "مکان-محور" تقسیم کرده‌اند (Feizi, 2007). تأثیرات مهمی که گذران اوقات فراغت در دوران معاصر بر فضای جوامع، خانواده و جوانان گذاشته است، نه تنها مصرف‌کنندگان صنعت اوقات فراغت، بلکه تولیدکنندگان کالاهای اوقات فراغت را نیز به تنوع‌طلبی و ساختار شکنی بنیادها و ادار کرده است، تا دائماً و خلاقانه عناصری از اوقات فراغت را ابداع کنند و با انتخاب اجزای متفاوت فرهنگی و ترکیب آنها با یکدیگر، هویت‌های جدید را بچینند (Tondnevis, 1999).

مسلم است که کانون‌های شهری در معرض برخورد فرهنگ‌ها و نگرش‌های متفاوت در موضوع اوقات فراغت قرار دارند و به عنوان چهارراه فرهنگ‌ها با دیدگاه‌ها و ارزش‌های متفاوت عمل می‌کنند؛ اگرچه ممکن است در جامعه‌ای منزوی نحوه گذران فراغت تغییر کند و بطنی باشد (Hall, 2005). "فعالیت‌های شهری و همچنین فعالیت‌های فراغتی، از عناصر محتوایی و مظلوف فضا و عرصه

عمومی، ظرف وقوع فعالیت‌ها می‌باشد" (Madanipour, 2001). به طوری که نوع و نحوه بروز فعالیت‌های فراغتی در تعیین نقش و قلمرو عرصه‌های عمومی و چگونگی بهره‌برداری از آنها، همواره مورد توجه بوده است.

ظرف یا همان محیط، برای تأمین تجربه‌ها و رفتارهای انسان، توان بالقوه‌های دارد؛ به گونه‌ای که الگوهای مختلف محیط ساخته شده قابلیت تأمین رفتارها و تجارب زیباشناختی مختلف را داشته و به این ترتیب، انتخاب‌های رفتاری و زیبایی‌شناختی فرد را بسته به چگونگی پیکره‌بندی محیط، محدود کرده و یا گسترش می‌دهد (Lang, 1987). از این رو کیفیت‌های محیطی و عناصر مستقر در فضاهای شهری و فراغتی از یک طرف و الگوهای فعالیتی و رفتاری شکل‌گرفته در آنها از طرف دیگر، تأثیر متقابل و جهت‌دار بر یکدیگر دارند.

پارک‌ها و فضاهای سبز شهری را می‌توان از مهم‌ترین فضاهای فراغتی عمومی در شهرها دانست که محمل تأمین بسیاری از نیازهای فراغتی شهروندان در شهرهای معاصر گردیده‌اند. منظور از فضای سبز شهری نوعی از سطوح کاربری زمین شهری با پوشش گیاهی انسان‌ساخت است که هم دارای بازدهی اجتماعی و اقتصادی و هم در بر دارنده بازدهی اکولوژیکی است (Suzanchi, 2004). به طوری که فضاهای سبز شهری به عنوان بخشی از

فضاهای باز، عامل اصلی در ساختار سیمای شهری، بهبود شرایط اکولوژیکی، گذران اوقات فراغت و تفریح محسوب می‌شوند (Khalilian Adel, 2006).

از مهم‌ترین مصادیق فضاهای سبز شهری می‌توان به پارک‌ها اشاره نمود. پارک‌ها کاربری‌هایی در شهرها هستند که زابیده تحولاتی در عرصه زندگی اجتماعی بوده‌اند. پارک عبارت است از فضای سبز طراحی شده‌ای که در مالکیت عموم قرار دارد و جزئی از فضاهای شهری محسوب می‌شود (Vice-Presidency for Strategic Planning and Control, 2010) که در صورت طراحی مناسب قادرند خدمات تفرجگاهی، اجتماعی و اقتصادی ارائه نمایند.

پارک‌های شهری امروزه دارای اهمیت فراوانی در ابعاد اجتماعی، اقتصادی و اکولوژیکی شهرها می‌باشند. اهمیت اجتماعی آنها به حدی است که علاوه بر نقش کلیدی در ارتقای کیفیت زندگی و سرمایه‌های اجتماعی به عنوان یکی از زیرساخت‌های توسعه پایدار شهری محسوب می‌گردند (Taghvaei, 2003). از دیدگاه محیط اجتماعی، آنچه در ارتباط با فضای سبز و پارک اهمیت دارد،

جدول شماره ۳: آثار اجتماعی پارک‌ها و فضاهای سبز شهری

جامعه‌شناختی	فرهنگی	روان‌شناختی
<ul style="list-style-type: none"> • ایجاد تعاملات اجتماعی بهتر میان شهروندان در مناطق مختلف شهری • کسب و شناخت برخی از شاخص‌های اجتماعی (هنجارها، ارزش‌ها، خرده‌فرهنگ‌ها و ...) • اجتماعی شدن افراد و پیدا کردن دوستان جدید و پرکردن خلوت و تنهایی • شکل‌گیری تعدادی از تشکل‌های غیردولتی (NGOها) • انتشار عقاید و افکار ارزشی • افزایش احساس خویشتن‌داری و یا منافع واحد • ایجاد محیطی مناسب برای تفریح در اوقات بیکاری و فراغت 	<ul style="list-style-type: none"> • گسترش فرهنگ شهری و حقوق شهروندی • آشنایی افراد با مفاخر ملی و مفاهیم ارزشی • شکل‌گیری انجمن‌های هنری، ورزشی، فرهنگی و ... در قالب NGOها یا سایر انجمن‌ها • برگزاری دوره‌های آموزشی، تحقیقاتی، جشنواره‌ها، شب‌شعرها، مسابقات نقاشی کودکان و ... در فضاهای سبز • انتشار افکار و عقاید ارزشی (ارزش‌های فرهنگی، خرده‌فرهنگ‌ها و ...) • سایر پیامدهای فرهنگی (فرهنگ‌سازی تدریجی، بسترسازی برای آشنایی با خردفرهنگ‌های شهری و ...) 	<ul style="list-style-type: none"> • ایجاد آرامش روحی و روانی • تأثیرات مثبت در سلامتی جسمی و بدنی افراد • ارتقای کارایی و راندمان عملکردی افراد (افزایش بهره‌وری) • حل چالش‌ها و تنگناهای افراد از طریق تبادل افکار، مشورت‌های دوستانه و ... • تأثیر بر روی رفتار انسان‌ها و پویایی ذهنی و رفتاری آنها • ماندن افراد در وضعیت فیزیکی و روحی مناسب از طریق حضور مستمر در فضاهای سبز مانند نرمش، ورزش و ... در این فضاها

مسئله از نوع پژوهش‌های توصیفی تحلیلی بوده و روش پژوهش، پیمایشی و همبستگی می‌باشد. همچنین برای انجام پژوهش از ابزار پرسشنامه، اسناد و متون تخصصی استفاده شده و به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده از پرسشنامه‌ها از آزمون رگرسیون چندمتغیره استفاده گردیده است.

استراتژی در نظر گرفته برای انجام پژوهش حاضر بر مبنای پرسشنامه‌ای انتخاب شده که در روند مطالعات با کمک ۲۳۷ پاسخ‌دهنده از کل مراجعه‌کنندگان به پارک‌های کوهستانی و پارک بزرگ شهر تکمیل گردیده است. حجم نمونه براساس فرمول کوکران ($P=0.5, d=0.1$) در سطح اطمینان ۹۵ درصد انتخاب شده و با توجه به برآورد تقریبی حجم جامعه مادر که برای پارک کوهستانی سه هزار و ۶۰۰ نفر و برای پارک شهر دو هزار و ۴۰۰ نفر در نظر گرفته شده، حجم نمونه به ترتیب ۹۴ و ۹۲ نفر محاسبه شده که به منظور کاهش خطای ساختاری، تعداد نمونه‌ها برای هر پارک بیشتر در نظر گرفته شده است. ساختار این پرسشنامه براساس معیارهای چهارگانه مؤثر بر دیدگاه ذهنی شهروندان و شاخص‌های

در پژوهش‌های انجام شده معمولاً کیفیت‌های محیطی به عنوان کلیدواژه اصلی مبنای تعیین معیارها و شاخص‌ها قرار گرفته و البته خصوصیات اجتماعی-اقتصادی شهروندان مانند تفاوت‌های سنی و جنسی، درآمد و میزان تحصیلات نیز بررسی شده‌اند.

از این رو در پژوهش حاضر معیارهای پژوهش براساس جمع‌بندی پیشینه پژوهش با تأکید بر معیارهای مؤثر بر دیدگاه استفاده‌کنندگان از کیفیت‌های محیطی فضاهای فراغت در چهار معیار اصلی "آسایش و راحتی"، "دسترسی به خدمات و تسهیلات فراغتی"، "امنیت" و "زیبایی‌شناسی" انتخاب و براساس منابع و متون تخصصی و نظرات تکمیلی کارشناسان معماری و شهرسازی، شاخص‌های مرتبط با هر معیار مطابق با جدول ذیل تدوین گردید (جدول شماره ۴).

۴. مواد و روش‌ها

۴.۱. روش پژوهش

پژوهش پیش‌رو از نوع پژوهش‌های کاربردی و از حیث پرداختن به

جدول شماره ۴: معیارها و شاخص‌های ارزیابی دیدگاه استفاده‌کنندگان از کیفیت محیطی فضاهای فراغتی عمومی

معیار	شاخص	معیار	شاخص
آسایش و راحتی	<ul style="list-style-type: none"> • نظافت و پاکیزگی • فضای کافی برای بازی • فضا برای نشستن روی زمین • سروصدای وسایل نقلیه • آلودگی هوا • وجود مبلمان شهری • میزان بارش • دمای هوا • شدت باد • رطوبت • حیوانات و حشرات • راحتی ارتباط با دیگران 	دسترسی به خدمات و تسهیلات فراغتی	<ul style="list-style-type: none"> • دسترسی به حمل و نقل عمومی • دسترسی مناسب به معابر اصلی • وجود پارکینگ کافی • وجود آبخوری • وجود لوازم ورزشی • وجود سطل زباله • محل‌های فروش اغذیه و خوراکی • دسترسی به وسایل بازی و تفریحی • وجود نمازخانه • وجود سرویس بهداشتی
	امنیت		<ul style="list-style-type: none"> • وجود ایستگاه پلیس و نیروهای امنیتی • روشنایی کافی • وجود فضاهای رها شده • وجود دوربین‌های نظارتی • حضور گروه‌های زنان • حضور خانواده‌ها • میزان وقوع جرم و جنایت • حضور گروه‌های اوباش و اراذل • امنیت متعلقات بازدیدکنندگان

مرتبط با این معیارها و به منظور آموختن درک کاربران از فضاهای فراغتی و عوامل مؤثر بر آنها در پارک‌های عمومی شکل گرفته است. این نظرسنجی طی دو بازه زمانی دو ساعته در روزهای آخر هفته و با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس انجام شده است. ساعت ۹:۰۰ تا ۱۱:۰۰ صبح و ساعت ۸:۰۰ تا ۱۰:۰۰ شب در روزهای پنجشنبه و جمعه، زمانی است که پرسشنامه‌ها تکمیل شده‌اند. برای پاسخ به پرسشنامه از پاسخ‌دهندگان خواسته شده بود تا اولویت خود را براساس مقیاس لیکرت از ۱ تا ۵، قرار دهند.

پرسشنامه یاد شده براساس شاخص‌های مرتبط با معیارهای چهارگانه مستخرج از چارچوب نظری، حاوی ۴۶ سؤال بوده و روایی ظاهری آن توسط اساتید دانشکده هنر و معماری دانشگاه یزد تأیید و پایایی آن به وسیله آزمون آلفای کرونباخ سنجیده شده است. طبق نتایج به دست آمده (ضریب پایایی کل ۰/۷۶) پرسشنامه تدوین شده، یک ابزار اندازه‌گیری قابل اعتماد است.

۴.۲. هدف و نمونه مورد مطالعه

هدف از این پژوهش، بررسی ادراک جامعه شهری از فعالیت‌های فراغتی در پارک‌های عمومی شهری است. جنبه‌های مورد مطالعه شامل آسایش و راحتی، دسترسی به خدمات و تسهیلات فراغتی، امنیت و کیفیت‌های زیبایی‌شناسی است که از مهم‌ترین کیفیت‌های مورد انتظار از فضاهای عمومی می‌باشند. پارک‌های کوهستانی و پارک بزرگ شهر دو محدوده انتخابی برای انجام این مطالعه می‌باشند که از غنای فضای سبز و همچنین امکانات مطلوبی برخوردارند و از نظر شرایط پیرامونی و همجواری کاربری‌ها و موقعیت خود از ویژگی‌های قابل مقایسه‌ای بهره می‌برند.

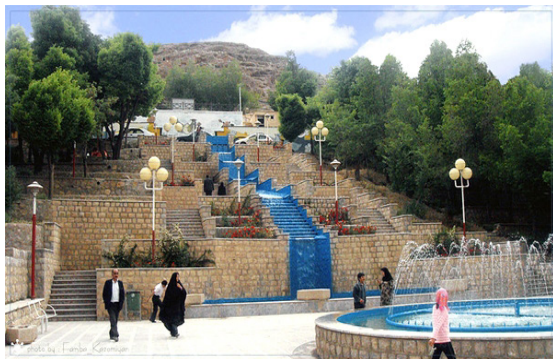

تصویر شماره ۱: پارک بزرگ شهر (بالا) و پارک کوهستانی یزد (پایین)

محدوده پارک کوهستانی یزد به وسعت تقریبی ۱۵ هکتار در اراضی جنوبی شهر یزد و در شرق جاده یزد-تفت و جنوب جاده کمربندی اردکان-مهریز واقع شده است. وجود ارتفاعات با چشم‌اندازها و مناظر طبیعی و همچنین اراضی پست حاشیه این ناهمواری‌ها

سبب ویژگی های منحصر به فرد این پارک شده است. پارک بزرگ شهر یزد با مساحت تقریبی ۲۴ هکتار و با توجه به شرایط محیطی خود دارای تفاوت هایی نسبت به پارک کوهستانی

است. استقرار این پارک در داخل شهر و همجواری با عملکردهای شهری، خصوصیات متفاوتی در ایجاد بستر فراغت مناسب برای شهروندان به وجود آورده است.

تصویر شماره ۲: پارک بزرگ شهر یزد (تصویر بالا) و پارک کوهستانی شهر یزد (تصویر پایین)

۵. یافته های پژوهش

متغیرهای اجتماعی بررسی شده در این تحقیق عبارتند از: جنس، سن، درآمد سرپرست خانوار، محل زندگی، مدت زندگی در منطقه، وضعیت تأهل، نحوه و مدت شرکت در فضای تفریحی پارک.

درآمد ماهانه سرپرست خانوار اغلب پاسخ دهندگان در پارک کوهستانی کمتر از یک میلیون تومان (۴۴ درصد) و در پارک بزرگ شهر بین یک تا سه میلیون تومان (۴۶ درصد) بیان شده است. پارک کوهستانی در لبه پیرامونی خارج از شهر قرار گرفته و به همین دلیل اغلب استفاده کنندگان از خارج از محدوده مطالعاتی وارد می شوند (۷۳ درصد). در صورتی که پارک شهر در داخل محدوده شهر بوده و ۵۷ درصد استفاده کنندگان از نواحی پیرامونی وارد می شوند. نتایج سایر متغیرهای اجتماعی بررسی شده به تفکیک دو پارک اصلی شهر یزد به شرح جدول شماره ۵ ارائه شده است.

با توجه به حجم بالاتر جامعه مورد بررسی در پارک کوهستانی، تعداد نمونه ۱۳۲ و در پارک بزرگ شهر ۱۰۵ نمونه بررسی گردید. ترکیب جنسی شرکت کنندگان در نظرسنجی تقریباً برابر (۵۲ و ۴۸ درصد) بوده است.

جدول شماره ۵: مشخصات پرسش شوندگان در پارک هفتم تیر و پارک آزادگان شهر یزد

آیتمهای مورد بررسی	مشخصات پرسش شوندگان	پارک کوهستانی (n=132)		پارک بزرگ شهر (n=105)	
		تعداد	درصد	تعداد	درصد
جنسیت	مرد	۶۹	۵۲٪	۶۲	۵۹٪
	زن	۶۳	۴۸٪	۴۳	۴۱٪
گروه سنی	زیر ۱۵ سال	۲۲	۱۷٪	۱۷	۱۶٪
	۱۵ تا ۳۵ سال	۴۶	۳۵٪	۳۲	۳۰٪
	۳۵ تا ۵۰ سال	۳۹	۲۹٪	۳۵	۳۴٪
	۵۰ سال به بالا	۲۵	۱۹٪	۲۱	۲۰٪
درآمد	کمتر از یک میلیون تومان	۵۸	۴۴٪	۳۳	۳۱٪
	بین یک تا سه میلیون تومان	۵۱	۳۸٪	۴۸	۴۶٪
	بیشتر از سه میلیون تومان	۲۳	۱۸٪	۲۴	۲۳٪
محل زندگی	در محدوده پیرامونی پارک	۳۵	۲۷٪	۶۰	۵۷٪
	خارج از محدوده پیرامونی پارک	۹۷	۷۳٪	۴۵	۴۳٪
مدت زندگی در منطقه	کمتر از یک سال	۵	۱۴٪	۷	۱۲٪
	یک تا پنج سال	۶	۱۷٪	۱۲	۲۰٪
	پنج تا ده سال	۱۱	۳۱٪	۱۶	۲۷٪
	بیش از ده سال	۱۳	۳۸٪	۲۵	۴۱٪
وضعیت تأهل	مجرد	۴۷	۳۶٪	۷۱	۶۸٪
	متاهل	۸۵	۶۴٪	۳۴	۳۲٪
گروه تفریحی	به تنهایی	۲۲	۱۷٪	۲۱	۲۰٪
	خانوادگی	۶۳	۴۸٪	۳۰	۲۹٪
	دوستان	۲۹	۲۲٪	۳۹	۳۷٪
	دوستان و خانوادگی	۱۸	۱۳٪	۱۵	۱۴٪
مدت تفریح	کمتر از یک ساعت	۲۴	۱۸٪	۳۱	۳۰٪
	یک تا دو ساعت	۴۵	۳۴٪	۳۸	۳۶٪
	سه تا چهار ساعت	۲۱	۱۶٪	۲۵	۲۴٪
	بیشتر از پنج ساعت	۴۲	۳۲٪	۱۱	۱۰٪

۵.۱. رابطه معیار آسایش و راحتی بر دیدگاه ذهنی استفاده‌کنندگان

آسایش و راحتی از مؤلفه‌های مهم و اساسی فضاهای فراغتی در شهرها محسوب می‌شود و به طور مستقیم بر کیفیت زندگی شهروندان و میزان حضور و استفاده آنها از فضاهای شهری اثرگذار است.

نتایج ضرایب رگرسیون برای بررسی رابطه شاخص‌های مرتبط با معیار آسایش و راحتی و میزان اثربخشی در دیدگاه ذهنی شهروندان نشان داد که بین شاخص‌های نظافت و پاکیزگی، فضا برای نشستن روی زمین و راحتی ارتباط با دیگران با دیدگاه ذهنی استفاده‌کنندگان از پارک کوهستانی، رابطه معنی‌دار و مستقیم وجود دارد و شرایط نسبتاً مناسبی از وضعیت این شاخص‌ها در این پارک موجود است. همچنین بین شاخص‌های سروصدای

وسایل نقلیه، آلودگی هوا، دمای هوا، شدت باد و وجود حیوانات و حشرات، رابطه معنی‌دار و معکوس وجود دارد که با توجه به گرمای هوا در شهر یزد، طراحی و ایجاد سایه‌بان در هر دو پارک از اهمیت قابل ملاحظه‌ای برخوردار است. متأسفانه نبود فضای کافی برای بازی و مبلمان شهری مناسب از جمله مواردی هستند که از دید شهروندان در پارک کوهستانی به شدت مورد نیاز است. در پارک بزرگ شهر نیز با توجه به وجود معابر شریانی پیرامونی، وجود سروصدای وسایل نقلیه، آزار دهنده بوده و می‌بایست در طراحی آبی نسبت به ایجاد موانع جاذب صوت اقدام گردد. در مجموع با توجه به نتایج به دست آمده، وضعیت شاخص‌های مرتبط با معیار آسایش و راحتی، حاکی از دیدگاه مثبت‌تر شهروندان از پارک بزرگ شهر نسبت به پارک کوهستانی است.

جدول شماره ۶: نتایج تحلیل رگرسیون چند متغیره شاخص‌های آسایش و راحتی مؤثر بر دیدگاه استفاده‌کنندگان

کد	شاخص	پارک کوهستانی			پارک بزرگ شهر		
		β	sig	تأیید	β	sig	تأیید
CC1	نظافت و پاکیزگی	۰/۳۸	۰/۰۳۲	بلی	۰/۳۶	۰/۰۲۲	بلی
CC2	فضای کافی برای بازی	۰/۰۲	۰/۱۳۶۱	خیر	۰/۴۳	۰/۰۲۹	بلی
CC3	فضا برای نشستن روی زمین	۰/۴۲	۰/۰۲۶	بلی	۰/۳۲	۰/۰۲۶	بلی
CC4	سروصدای وسایل نقلیه	-۰/۳۶۰	۰/۰۲۷	بلی	-۰/۰۶	۰/۳۲۵	خیر
CC5	آلودگی هوا	-۰/۳۴	۰/۰۳۱	بلی	-۰/۳۸	۰/۰۳۳	بلی
CC6	وجود مبلمان شهری	۰/۰۳	۰/۲۸۴	خیر	۰/۳۲	۰/۰۲۱	بلی
CC7	میزان بارش	۰/۰۱	۰/۱۱۰	خیر	۰/۰۱	۰/۱۱۳	خیر
CC8	دمای هوا	-۰/۴۲	۰/۰۴۱	بلی	-۰/۴۶	۰/۰۲۶	بلی
CC9	شدت باد	-۰/۳۶	۰/۰۲۳	بلی	-۰/۴۱	۰/۰۳۸	بلی
CC10	رطوبت	-۰/۰۲	۰/۳۷۵	خیر	-۰/۰۱	۰/۲۶۶	خیر
CC11	حیوانات و حشرات	-۰/۳۴	۰/۰۳۲	بلی	-۰/۴۳	۰/۰۳۳	بلی
CC12	راحتی ارتباط با دیگران	۰/۳۷	۰/۰۲۷	بلی	۰/۳۵	۰/۲۲۶	خیر

۵.۲. رابطه معیار دسترسی به خدمات و تسهیلات فراغتی بر دیدگاه ذهنی استفاده‌کنندگان

از جمله شاخص‌های اثرگذار بر ارتقا و جذابیت شهرها و عرصه‌های عمومی‌شان، در نظر گرفتن شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و روانی است که به نیازها و انگیزه‌های اساسی انسان مربوط می‌شود.

بر اساس نتایج تحلیل رگرسیون برای بررسی شاخص‌های مرتبط با معیار دسترسی به خدمات و تسهیلات فراغتی بین شاخص‌های وجود پارکینگ کافی، سطل زباله، دسترسی به وسایل بازی و تفریحی، نمازخانه و سرویس بهداشتی با دیدگاه استفاده‌کنندگان از پارک کوهستانی رابطه مستقیم و معنی‌داری وجود دارد.

در حالی که مطابق با جدول ذیل عدم دسترسی مناسب به حمل و نقل عمومی و معابر اصلی، عدم وجود آبخوری، لوازم ورزشی مناسب و مراکز فروش غذایی و خوراکی موجب شکل‌گیری ذهنیت منفی در کاربران گردیده، به طوری که در اغلب موارد ذهنیت استفاده‌کنندگان حاکی از وضعیت خیلی ضعیف در موارد یاد شده است.

وضعیت شاخص‌های دسترسی در پارک بزرگ شهر مناسب‌تر است، به طوری که تنها عدم وجود سه شاخص پارکینگ کافی، آبخوری و لوازم ورزشی مورد توجه قرار گرفته و بین سایر شاخص‌های هفت‌گانه با دیدگاه مثبت شهروندان رابطه مستقیم و معنی‌دار مطابق با جدول شماره ۷ مشاهده شده است.

جدول شماره ۷: نتایج تحلیل رگرسیون چند متغیره شاخص‌های دسترسی به خدمات و تسهیلات فراغتی مؤثر بر دیدگاه استفاده‌کنندگان

کد	شاخص	پارک کوهستانی			پارک بزرگ شهر		
		B	sig	تأیید	β	sig	تأیید
AS1	دسترسی به حمل و نقل عمومی	۰/۰۲	۰/۱۱۲	خیر	۰/۳۶	۰/۰۳۱	بلی
AS2	دسترسی مناسب به معابر اصلی	۰/۰۳	۰/۱۵۱	خیر	۰/۴۲	۰/۰۴۴	بلی
AS3	وجود پارکینگ کافی	۰/۵۱	۰/۰۴۶	بلی	۰/۰۹	۰/۲۱۲	خیر
AS4	وجود آبخوری	۰/۰۶	۰/۳۲۶	خیر	۰/۰۳	۰/۳۰۸	خیر
AS5	وجود لوازم ورزشی	۰/۰۳	۰/۱۲۱	خیر	۰/۰۶	۰/۳۶۱	خیر
AS6	وجود سطل زباله	۰/۴۶	۰/۰۴۳	بلی	۰/۳۶	۰/۰۳۸	بلی
AS7	محل‌های فروش غذایی و خوراکی	۰/۰۱	۰/۳۱۰	خیر	۰/۳۲	۰/۰۲۶	بلی
AS8	دسترسی به وسایل بازی و تفریحی	۰/۳۶	۰/۰۲۵	بلی	۰/۳۲	۰/۰۲۷	بلی
AS9	وجود نمازخانه	۰/۴۴	۰/۰۳۶	بلی	۰/۴۰	۰/۰۳۲	بلی
AS10	وجود سرویس بهداشتی	۰/۴۱	۰/۰۳۰	بلی	۰/۴۳	۰/۰۳۳	بلی

۵.۳. رابطه معیار امنیت بر دیدگاه ذهنی استفاده‌کنندگان

خانواده‌ها و آمار پایین دزدی اموال و متعلقات استفاده‌کنندگان از هر دو پارک، شاخص‌های مثبت و مؤثری هستند که رابطه مستقیم و معنی‌داری با شکل‌گیری دیدگاه مثبت در شهروندان داشته‌اند و شاخص‌هایی مانند میزان وقوع جرم و جنایت در پارک کوهستانی که عمدتاً ناظر به شرارت و نزاع اوباش است، رابطه معکوس و معنی‌داری را با دیدگاه منفی شهروندان نشان می‌دهد. در پارک شهر نیز شاخص وجود فضاهای رها شده، رابطه معکوس و معنی‌دار (بتای $-0/36$) با دیدگاه ذهنی استفاده‌کنندگان داشته که عمدتاً ناظر به طراحی ضعیف پارک بوده و محل تجمع اوباش و معتادان شده است.

شکل‌گیری حس امنیت در شهروندان را می‌توان از یک طرف تابعی از شرایط محیطی، کنش‌ها و حوادث آن و از طرف دیگر وابسته به نوع برداشت و سطوح ادراکی در ساختار فرهنگی جامعه دانست. امنیت را میتوان به جرأت مهم‌ترین معیار در شکل‌گیری دیدگاه ذهنی استفاده‌کنندگان از فضای شهری و فراغتی دانست. در پژوهش پیشی رو نیز این معیار با کسب بتای $0/38$ و $0/42$ و در سطح معنی‌داری زیر $0/05$ بیشترین تأثیر را بر دیدگاه ذهنی و ادراکی شهروندان داشته است. طبق نتایج ضرایب رگرسیون وجود ایستگاه پلیس و نیروهای امنیتی، حضور گروه‌های زنان و

جدول شماره ۸: نتایج تحلیل رگرسیون چند متغیره شاخص‌های امنیتی مؤثر بر دیدگاه استفاده‌کنندگان

کد	شاخص	پارک کوهستانی			پارک بزرگ شهر		
		β	sig	تأیید	β	sig	تأیید
SE1	وجود ایستگاه پلیس و نیروهای امنیتی	$0/36$	$0/026$	بلی	$0/35$	$0/029$	بلی
SE2	روشنایی کافی	$0/41$	$0/037$	بلی	$0/07$	$0/108$	خیر
SE3	وجود فضاهای رها شده	$-0/08$	$0/306$	خیر	$-0/36$	$0/025$	بلی
SE4	وجود دوربین‌های نظارتی	$0/01$	$0/401$	خیر	$0/01$	$0/110$	خیر
SE5	حضور گروه‌های زنان	$0/38$	$0/032$	بلی	$0/36$	$0/031$	بلی
SE6	حضور خانواده‌ها	$0/43$	$0/039$	بلی	$0/36$	$0/032$	بلی
SE7	میزان وقوع جرم و جنایت	$-0/52$	$0/004$	بلی	$-0/02$	$0/196$	خیر
SE8	حضور گروه‌های اوباش و اراذل	$-0/04$	$0/532$	خیر	$-0/03$	$0/326$	خیر
SE9	امنیت متعلقات بازدیدکنندگان	$0/41$	$0/025$	بلی	$0/46$	$0/036$	بلی

و عدم وجود نمادها و نشانه‌ها، رابطه معنی‌دار حتی به صورت معکوس نیز با دیدگاه شهروندان مشاهده نگردید.

در پارک بزرگ شهر وضعیت محیطی به لحاظ معیار زیبایی‌شناسی بسیار نامناسب‌تر است. به طوری که از میان نه شاخص بررسی شده تنها مواردی مانند وجود ورودی تعریف شده، وجود نمادها و نشانه‌ها و تنوع و ترکیب رنگ به ترتیب با بتای $0/38$ و $0/36$ و دارای رابطه مستقیم و معنی‌دار بوده و تأیید شده‌اند و سایر شاخص‌ها نقش معنی‌داری حتی به صورت معکوس در شکل‌گیری دیدگاه ذهنی استفاده‌کنندگان نداشته‌اند.

۵.۴. رابطه معیار زیبایی‌شناسی بر دیدگاه ذهنی استفاده‌کنندگان

نخستین دسته از معیارهای مؤثر بر شکل‌گیری دیدگاه ذهنی شهروندان، محیط کالبدی و کیفیت‌های فضایی ناشی از انتقال معنا از طریق قوه بینایی است. براساس آزمون رگرسیون در پارک کوهستانی، شاخص‌هایی مانند وجود پوشش گیاهی و نورپردازی مناسب، وجود عنصر آب و آب‌نما، تنوع و ترکیب رنگ و مصالح و معماری مناسب فضای پارک، دارای رابطه مستقیم و معنی‌داری با دیدگاه مثبت استفاده‌کنندگان داشته است. از طرف دیگر به دلیل عدم وجود ورودی تعریف شده، کیفیت پایین مبلمان شهری

جدول شماره ۹: نتایج تحلیل رگرسیون چند متغیره شاخص‌های زیبایی‌شناسی مؤثر بر دیدگاه استفاده‌کنندگان

کد	شاخص	پارک کوهستانی			پارک بزرگ شهر		
		β	sig	تأیید	β	sig	تأیید
AE1	وجود ورودی تعریف شده	$0/03$	$0/700$	خیر	$0/38$	$0/026$	بلی
AE2	پوشش گیاهی	$0/51$	$0/038$	بلی	$0/06$	$0/361$	خیر
AE3	نورپردازی مناسب	$0/36$	$0/026$	بلی	$0/04$	$0/651$	خیر
AE4	کیفیت مبلمان شهری	$0/07$	$0/621$	خیر	$0/02$	$0/110$	خیر
AE5	وجود عنصر آب و آب‌نما	$0/38$	$0/025$	بلی	$0/02$	$0/352$	خیر
AE6	وجود نمادها و نشانه‌ها	$0/06$	$0/861$	خیر	$0/36$	$0/022$	بلی
AE7	تنوع و ترکیب رنگ	$0/38$	$0/027$	بلی	$0/36$	$0/036$	بلی
AE8	تنوع و ترکیب مصالح	$0/41$	$0/039$	بلی	$0/03$	$0/826$	خیر
AE9	معماری فضای پارک	$0/36$	$0/025$	بلی	$0/02$	$0/361$	خیر

۵.۵. رابطه معیارهای چهارگانه بردیدگاه ذهنی استفاده‌کنندگان در جدول شماره ۱۰ نتایج و ضرایب رگرسیون برای معیارهای چهارگانه مؤثر بر دیدگاه استفاده‌کنندگان از پارک کوهستانی و پارک بزرگ شهر ارائه شده است.

همان طور که ملاحظه می‌گردد، نتایج آزمون رگرسیون نشان داد که بین معیارهای چهارگانه یاد شده و دیدگاه ذهنی استفاده‌کنندگان از فضای هر دو پارک، رابطه معنیداری وجود دارد. نتایج ضرایب رگرسیون با وزن‌های استاندارد شده بتا نشان داد که

جدول شماره ۱۰: نتایج و ضرایب رگرسیون برای معیارهای چهارگانه مؤثر بر دیدگاه استفاده‌کنندگان

P		t		S.E		Beta		B		متغیر(عامل)
پارک بزرگ شهر	پارک کوهستانی	پارک بزرگ شهر	پارک کوهستانی	پارک بزرگ شهر	پارک کوهستانی	پارک بزرگ شهر	پارک کوهستانی	پارک بزرگ شهر	پارک کوهستانی	
۰/۰۰۷	۰/۰۰۶	۲/۴۶۱	۲/۶۱۴	۱۵/۱۸	۱۵/۵۴۲	---	---	۲۸/۴۲	۳۱/۸۷۵	مقدار ثابت
۰/۰۰۳	۰/۰۰۳	۳/۱۱۲	۳/۲۳۱	۰/۱۴۸	۰/۲۲۱	۰/۳۸	۰/۳۲	۰/۴۳۲	۰/۶۴۲	آسایش و راحتی
۰/۰۰۲	۰/۰۰۴	۲/۷۴۵	۲/۶۲۹	۰/۱۱۲	۰/۱۷۶	۰/۳۱	۰/۲۸	۰/۴۸۷	۰/۴۶۹	دسترسی به خدمات و تسهیلات فراغتی
۰/۰۰۳	۰/۰۰۲	۳/۲۲۶	۳/۳۳۶	۰/۲۳۵	۰/۲۴۵	۰/۴۲	۰/۳۸	۰/۵۹۱	۰/۷۳۸	امنیت
۰/۰۱۲	۰/۰۰۳	۲/۶۷۱	۲/۹۵۲	۰/۱۱۹	۰/۱۴۹	۰/۲۹	۰/۳۱	۰/۴۸۳	۰/۳۴۷	زیبایی‌شناسی

۶. بحث

نتایج آزمون رگرسیون نشان داد که بین معیارهای چهارگانه یاد شده و دیدگاه ذهنی استفاده‌کنندگان از فضای هر دو پارک، رابطه معنیداری وجود دارد. در حقیقت اولویت‌های اقدامات مدیریتی در حوزه پارک کوهستانی به منظور تغییر دیدگاه شهروندان به ترتیب پرداختن و ارتقای معیارهای امنیتی، آسایش و راحتی، زیبایی‌شناسی و دسترسی به خدمات و تسهیلات فراغتی خواهد بود و در حوزه پارک بزرگ شهر ارتقای معیارهای امنیتی، آسایش و راحتی، دسترسی به خدمات و تسهیلات فراغتی و زیبایی‌شناسی به ترتیب در اولویت خواهند بود (جدول ۱۱).

همچنین نتایج پژوهش حاکی از آن است که مدل یکسانی براساس اولویت معیارهای چهارگانه در تغییر دیدگاه ذهنی شهروندان وجود ندارد؛ این مهم در خصوص شاخص‌های هر کدام از معیارهای اصلی نیز صادق است. در واقع شرایط و خصوصیات مکانی و موقعیتی هر پارک بر نحوه شکل‌گیری دیدگاه ذهنی شهروندان مؤثر است.

به عنوان مثال از آنجا که پارک کوهستانی در محدوده خارج از شهر قرار گرفته، شاخص‌هایی مانند وجود پارکینگ مناسب، سروصدای وسایل نقلیه و میزان وقوع جرم و جنایت، رابطه معنی‌دار و مؤثری بر دیدگاه استفاده‌کنندگان داشته است. در صورتی‌که این شاخص‌ها به دلیل استقرار پارک بزرگ شهر در محیط مسکونی،

یک انحراف معیار تغییر همزمان در معیارهای آسایش و راحتی، دسترسی به خدمات و تسهیلات فراغتی، امنیت و زیبایی‌شناسی به ترتیب موجب $۰/۳۲$ ، $۰/۲۸$ ، $۰/۳۸$ و $۰/۳۱$ انحراف معیار تغییر در دیدگاه استفاده‌کنندگان از پارک کوهستانی می‌گردد و به همین نحو یک انحراف معیار تغییر همزمان در معیارهای چهارگانه فوق به ترتیب موجب $۰/۳۸$ ، $۰/۳۱$ ، $۰/۴۲$ و $۰/۲۹$ انحراف معیار تغییر در دیدگاه استفاده‌کنندگان از پارک بزرگ شهر خواهد شد. به این ترتیب معادله پیش‌بینی نحوه اثربخشی معیارهای چهارگانه در شکل‌گیری و تغییر دیدگاه ذهنی شهروندان به ترتیب ذیل می‌باشد:

$$31/875 = \text{تغییر دیدگاه ذهنی شهروندان در پارک کوهستانی (دسترسی به خدمات و آسایش و راحتی)} + 0/469 + 0/642 + 0/347 (\text{زیبایی‌شناسی}) + 0/738 (\text{امنیت}) + 0/738 (\text{تسهیلات فراغتی})$$

$$28/421 = \text{تغییر دیدگاه ذهنی شهروندان در پارک بزرگ شهر (دسترسی به خدمات و آسایش و راحتی)} + 0/487 + 0/432 + 0/483 (\text{زیبایی‌شناسی}) + 0/591 (\text{امنیت}) + 0/591 (\text{تسهیلات فراغتی})$$

نتایج مشاهدات در هر دو پارک حاکی از اهمیت بالای معیار امنیت (ضریب بتای $۰/۳۸$ و $۰/۴۲$) و شاخص‌های مرتبط با آن در شکل‌گیری دیدگاه ذهنی استفاده‌کنندگان از فضا است.

جدول شماره ۱۱: ترتیب اولویت معیارهای مؤثر بر دیدگاه استفاده‌کنندگان از پارک‌های مورد مطالعه

پارک بزرگ شهر		پارک کوهستانی	
معیار	اولویت اقدام	معیار	اولویت اقدام
امنیت	اولویت نخست	امنیت	اولویت نخست
آسایش و راحتی	اولویت دوم	آسایش و راحتی	اولویت دوم
دسترسی به خدمات و تسهیلات فراغتی	اولویت سوم	زیبایی‌شناسی	اولویت سوم
زیبایی‌شناسی	اولویت چهارم	دسترسی به خدمات و تسهیلات فراغتی	اولویت چهارم

اثری بر دیدگاه شهروندان نگذاشته‌اند. همچنین شاخص‌هایی مانند دسترسی مناسب به معابر اصلی و دسترسی مناسب به حمل‌ونقل عمومی در پارک بزرگ شهر بر دیدگاه شهروندان اثرگذار بوده است، حال آن‌که این شاخص‌ها اثری بر دیدگاه شهروندان در پارک کوهستانی نداشته‌اند.

با توجه به نتایج ضرایب رگرسیون با وزن‌های استاندارد شده، معیار امنیت مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر دیدگاه شهروندان شناسایی شده است. این مهم مبین آن است که از نظر مردم احساس امنیت و وجود عواملی مانند حضور خانواده‌ها و گروه‌های زنان، میزان وقوع جرم و جنایت، روشنایی کافی و وجود ایستگاه پلیس بیشترین تأثیر را در شکل‌گیری دیدگاه ذهنی شهروندان دارد. نتایج تحلیلی پرسشنامه نشان می‌دهد، بیش از ۷۰ درصد از زنان معتقدند وجود ایستگاه پلیس تأثیر بسیار زیادی بر احساس امنیت دارد. همچنین بیش از ۶۸ درصد از زنان و ۷۳ درصد از افراد بالای ۳۵ سال، حضور خانواده‌ها را در فضای پارک با تأثیر بسیار زیاد بر احساس امنیت بیان نموده‌اند. از این نظر توجه به معیارهایی که نقش پارک‌های شهری را از حالت تک‌عملکردی (مانند پارک‌های مختص کودکان) به چند عملکردی و مناسب برای همه سنین و خانواده‌ها سوق دهند، در طراحی فضای کالبدی و عملکردی پارک‌ها لازم و ضروری می‌باشد.

نتایج ضرایب رگرسیون حاکی از آنست که معیار آسایش و راحتی بعد از معیار امنیت مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر ذهنیت شهروندان است. عواملی مانند وجود فضای کافی برای نشستن روی زمین، نظافت و پاکیزگی و به تبع آن نبود حیوانات و حشرات از جمله شاخص‌هایی هستند که از نگاه شهروندان تأثیر بسزایی بر احساس آسایش و راحتی در پارک‌ها دارد. همچنین توجه به شرایط و ملاحظات اقلیمی در طراحی و مکانیابی پارک‌ها نیز مد نظر قرار گرفته است. به عنوان مثال مطابق با ضرایب معنی‌داری، مکانیابی پارک‌ها باید به‌گونه‌ای باشد تا در مسیر بادهای نامطلوب قرار نگرفته و از فضاهای با آلودگی بالا در شهرها به اندازه کافی فاصله داشته باشد.

معیار سوم و چهارم از دیدگاه استفاده‌کنندگان از فضاهای فراغتی شهر یزد، معیارهای زیبایی‌شناسی و دسترسی به خدمات و تسهیلات فراغت هستند. تأکید بر وجود نمازخانه، وسایل بازی تفریحی، سطل زباله و سرویس بهداشتی از جمله شاخص‌های مؤثر بر ارتقای معیار تسهیلات فراغت بیان شده؛ به‌گونه‌ای که بیش از ۸۵ درصد افراد بالای ۱۵ سال وجود نمازخانه را با تأثیر زیاد و بسیار زیاد بیان کرده‌اند. مطابق با ضرایب رگرسیون محاسبه شده، توجه به تنوع و ترکیب رنگ در فضاهای فراغت در هر دو پارک و توجه به کیفیت و کمیت پوشش گیاهی در پارک کوهستانی و وجود ورودی تعریف شده در پارک بزرگ شهر نیز از جمله تأکیدات شهروندان بر تأثیرگذاری روی معیارهای زیبایی‌شناسی بوده است.

در مجموع میانگین امتیازات به دست آمده حاکی از آن است که گروه جنسی زنان نسبت به مردان امتیازات بیشتری به معیارهای آسایش و راحتی، امنیت و زیبایی‌شناسی داده‌اند و برای مردان معیار دسترسی به خدمات و تسهیلات فراغت اولویت بالاتری

داشته است.

همچنین از نظر گروه سنی، امتیازات به دست آمده مبین اولویت‌های متفاوتی برای هر گروه سنی بوده است. به طوری‌که در رابطه با معیار آسایش و راحتی به ترتیب کودکان و نوجوانان (زیر ۱۵ سال)، جوانان و میانسالان (بین ۱۵ تا ۵۰ سال) و سالمندان (۵۰ سال به بالا) بیشترین امتیاز را داده‌اند. معیار دسترسی به خدمات و تسهیلات فراغت از جوانان و میانسالان، کودکان و نوجوانان و سالمندان به ترتیب بیشترین تا کمترین امتیاز را کسب نموده است. در خصوص معیار امنیت، سالمندان، جوانان و میانسالان و کودکان و نوجوانان و در مورد معیار زیبایی‌شناسی، جوانان و میانسالان، سالمندان و کودکان و نوجوانان به ترتیب بیشترین تا کمترین امتیاز را داده‌اند.

نکته با اهمیت در پژوهش حاضر، رتبه سوم و چهارم معیار زیبایی‌شناسی در تأثیرگذاری بر دیدگاه ذهنی استفاده‌کنندگان در دو پارک مورد مطالعه است. حال آن‌که معمولاً طراحان و مدیران شهری به اشتباه همواره بر توجه به این معیار تأکید داشته‌اند. نتایج پژوهش نشان داد که توجه به عوامل مؤثر بر ارتقای امنیت و آسایش و راحتی به مراتب اهمیت بالاتری نسبت به دیگر عوامل خواهند داشت.

۷. نتیجه‌گیری

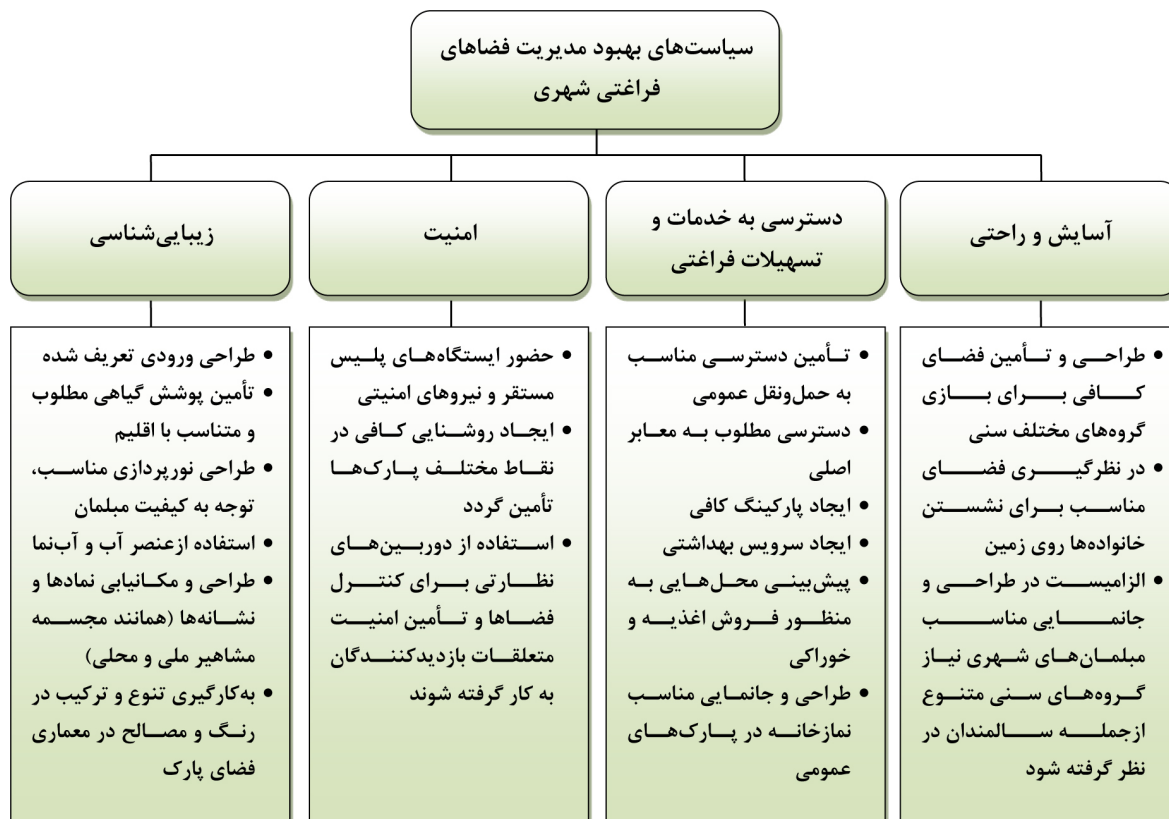
یافته‌های این پژوهش می‌تواند برای بهبود سیاست‌های مدیریت فضاهای فراغت شهری همچون پارک‌های عمومی و دستورالعمل‌های طراحی این‌گونه از فضاها در آینده مورد استفاده قرار گیرد. با توجه به ضرایب رگرسیون محاسبه شده در این تحقیق می‌توان نتیجه گرفت که بین معیارهای چهارگانه آسایش و راحتی، دسترسی به خدمات و تسهیلات فراغت، امنیت و زیبایی‌شناسی با دیدگاه ذهنی استفاده‌کنندگان از فضای پارک‌های شهری رابطه معنی‌داری وجود دارد و همچنین معیار امنیت و شاخص‌های مرتبط با آن بالاترین میزان رابطه معنی‌داری را در شکل‌گیری دیدگاه ذهنی استفاده‌کنندگان از پارک‌های شهری دارد.

در این چارچوب و به منظور تأمین امنیت در فضاهای فراغت شهری پیشنهاد می‌گردد که در این فضاها ایستگاه‌های پلیس مستقر و نیروهای امنیتی حضور یابند، روشنایی کافی در نقاط مختلف پارک‌ها تأمین گردد و دوربین‌های نظارتی برای کنترل فضاها و تأمین امنیت متعلقات بازدیدکنندگان به کار گرفته شوند. طراحی و تأمین فضای کافی برای بازی گروه‌های مختلف سنی، در نظرگیری فضای مناسب برای نشستن خانواده‌ها روی زمین می‌تواند در ارتقای آسایش و راحتی شهروندان در پارک‌ها نقش بسزایی داشته باشند. همچنین الزامیست در طراحی و جانمایی مناسب میلمان‌های شهری نیاز گروه‌های سنی متنوع از جمله سالمندان در نظر گرفته شود.

تأمین دسترسی مناسب به حمل‌ونقل عمومی، دسترسی مطلوب به معابر اصلی، ایجاد پارکینگ کافی، وجود سرویس بهداشتی، پیش‌بینی محل‌هایی به منظور فروش اغذیه و خوراکی و همچنین طراحی و جانمایی مناسب نمازخانه در پارک‌های عمومی از جمله

عوامل مؤثر بر افزایش دسترسی شهروندان به خدمات و تسهیلات فراغتی مورد نیاز می باشند. به منظور ارتقای وضعیت زیبایی شناسی در پارک های شهری، در نظر گرفتن عواملی همچون طراحی ورودی تعریف شده، تأمین پوشش گیاهی مطلوب و متناسب با اقلیم، طراحی نورپردازی

مناسب، توجه به کیفیت مبلمان شهری، استفاده از عنصر آب و آب نما، طراحی و مکانیابی نمادها و نشانه ها (همانند مجسمه مشاهیر ملی و محلی)، به کارگیری تنوع و ترکیب در رنگ و مصالح در معماری فضای پارک پیشنهاد می گردد.

نمودار شماره ۱: سیاست های پیشنهادی در رابطه با معیارهای چهارگانه مورد مطالعه به منظور بهبود مدیریت فضاهای فراغتی شهری

Journal of Applied Sociology, Successive Number 44, No. 4. [in Persian]

- Fakuhi, N. & Ansari Mahabadi, F., (2003), Leisure and cultural character formation, a case of two girls' high school in Tehran. Journal of Anthropology, No. 4, pp 61-89. [in Persian].
- Falahat, M. S. & Kalami, M., (2008), The impact of urban open spaces on the quality of spending leisure time of citizens, Journal of Urban Management, No. 22, pp 85-98. [in Persian].
- Feizi, I., (2007). Leisure and recreational styles, Research Institute of Culture and Art and Communication Journal, pp 18-24. [in Persian].
- Hall, M., (2005). Reconsidering the Geography of Tourism and Contemporary Mobility, Geographical Research, Vol 43 (2), pp. 125-139.
- Johnson, A. J. & Glover, T. D., (2013). Understanding Urban Public Space in a Leisure

References:

- Alizade, H., Abedi, M. H. & Rahimi, A., (2012). Strategies to improve the Leisure public spaces, leisure, case study: Didgah recreational complex of Sanandaj, Journal of Urban Studies. [in Persian]
- Azani, M., (2010). Urban green space planning with an emphasis on warm and dry regions of southern Iran, Journal of Geographic Space, No. 31, pp 1-26. [in Persian].
- Boyle, J., & Findlay, C. & Forsyth, L., (2001). An Investigation into Women's Perceptions of Fear and the Design of the Urban Environment, Open space Edinburgh College of Art, School of Architecture, Tourism Management, pp 5-16, London.
- Ebrahimi, Gh., Razaghi, N. & Moslemi, R., (2011). Leisure time and social factors affecting it; a case study of 64-15 years old citizens of Juybar City,

- Activities with an emphasis on sport activities, PhD thesis, Supervisor: Amir Ahmad Mozaffari, Tehran University. [in Persian].
- Vice-Presidency for Strategic Planning and Control., (2010), Criteria of urban green spaces design, No 203, Strategic Supervision, Office technical and operational system, Tehran. [in Persian].
 - Yoon G., L. and Bhargava, V., (2004). Leisure Time: Do Married and Single Individuals Spend It Differently?, Family and Consumer Sciences Research Journal, Vol.32, pp 154-174.
 - Context, Journal of Leisure Sciences, Vol. 35, Issue 2, pp190-197.
 - Katz- Gerro, T., (1999). Cultural consumption and social stratification: Leisure activities, musical tastes, and social location. Sociological Perspectives, Vol. 42, No. 4, p. 627-646.
 - Khalilian Adel, A., (2006). Design, planning and management of urban green spaces tailored to the needs of disabled citizens, Proceedings of the conference of program and urban management, Mashhad. [in Persian].
 - Kuhestani, H. A. & Khalilzadeh, A., (1999). Research in Leisure and methods of exploiting it, teihu Publication, Tehran. [in Persian].
 - Lang, J., (1987). Creating Architectural Theory: Role of Behavioral Sciences in Environmental Design, Van Nostrand Reinhold Company.
 - Madanipour, A., (2001). Design of Urban Space: An inquiry into a socio-spatial process, John Wiley, Chichester. University of Newcastle.
 - Monshizadeh, H., (1997). Tourism, Masei Publication, Tehran. [in Persian].
 - Ngesana, M. R., Karima, H. A., Zubirc, S. S., Ahmadb, P., (2013). Urban Community Perception on Nighttime Leisure Activities in Improving Public Park Design, Asia Pacific International Conference on Environment-Behaviour Studies, University of Westminster, London, UK.
 - Pourmohammadi, M. R. & Sobhani, Z., (2009). Research on the factors that influence the perspective of the users of leisure in Tehran, Journal of Urban-Regional Studies and Research, No. 1, pp 51-76. [in Persian].
 - Rafatjah, M., (2005). Gender and leisure in urban areas, Journal of Anthropology, No. 4. pp 61-73. [in Persian].
 - Suzanchi, K., (2004). Green spaces; the platform of social interaction, Shahrdariha Journal, No. 67. [in Persian].
 - Taghvaei, M., (2003). Planning and design of urban green space and their mutual effects on people and the environment, Shahrdariha Journal, No. 47. [in Persian].
 - Tondnevis, F., (1999). Review of Students Leisure